

Lech Król

Bp Michał Kozal wzorem życia duchowego : w 100. rocznicę święceń kapłańskich Błogosławionego

Studia Włocławskie 19, 245-260

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. LECH KRÓL

BP MICHAŁ KOZAL WZOREM ŻYCIA DUCHOWEGO W 100. rocznicę święceń kapłańskich Błogosławionego

Błogosławionemu biskupowi Michałowi Kozalowi poświęcono już sporo publikacji, i to w różnych aspektach treściowych. W kontekście zbliżającej się 100. rocznicy jego święceń kapłańskich rodzi się pytanie, czy nadal pozostaje dla kapłanów wzorem życia duchowego? Jeżeli tak, to w jakim wymiarze? Ta problematyka będzie treścią niniejszego opracowania.

Analiza dokumentów zebranych do beatyfikacji, jak i różne opracowania, wskazują na szczególną gorliwość i zaangażowanie bł. Michała Kozala w sferę formacji życia duchowego własnego i powierzonych mu wiernych. Zarysowana problematyka wytycza więc dwuczęściową strukturę treściową artykułu. Uzasadnia ją logika następstw. Gorliwe zaangażowanie prezbiterów w formację duchową powierzonych im wiernych jest uzależnione od osobistego zaangażowania w jakość własnego życia duchowego (por. PDV, n. 24–25).

1. Troska bł. Michała Kozala o własne życie duchowe

Gorliwość bł. Michała, dynamizowana w procesie kształtowania życia duchowego, wyrastała z przekonania o wielkości daru i tajemnicy kapłaństwa. Przekonanie to było imperatywem gorliwego zaangażowania we współpracę z łaską powołania, a swój wyraz znalazło w jego realizacji.

KS. LECH KRÓL – dr hab. teologii duchowości chrześcijańskiej; prowadzi wykłady w Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika z zakresu teologii duchowości. Autor książki *Charyzmat Zgromadzenia Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego* (Włocławek 2012) i wielu artykułów naukowych. Prezes Teologicznego Towarzystwa Naukowego WSD we Włocławku; redaktor „Studiów Włocławskich”. Spowiednik i kierownik duchowy zgromadzeń zakonnych, od 1995 r. dyrektor Domu Księży Emerytów we Włocławku.

W docelowym ukierunkowaniu prowadziło do zjednoczenia z Bogiem, będącego warunkiem efektywnej realizacji misji kapłańskiej¹.

1.1. Wielkość powołania kapłańskiego

W świadomości ks. Kozala ukształtowało się przekonanie, że nie ma „piękniejszego powołania nad powołanie kapłańskie. W nim dostępuje śmiertelny i grzeszny człowiek niewysłowionego uświęcania i zbawiania ludzi, więcej jeszcze, bo [Pan Jezus] siebie samego oddaje, gdy mu pozwala składać najświętszą ofiarę”². Jego wielkość upatrywał w tajemnicy zjednoczenia z Chrystusem. U podstaw tej świadomości była natura i misja kapłaństwa sakramentalnego, realizującego się mocą miłości Bożej objawionej w Chrystusie³.

Stąd Michał Kozal, kierowany pewnością otrzymanego powołania, angażował się w proces „przeżywania sakramentu kapłaństwa upodabniającego [...] do Chrystusa Głowy i Pasterza, Sługi i Oblubieńca” (PDV, n. 3). Było to wyrazem przekonania, że jest ono największą łaską w Kościele i wobec Kościoła.

Tę wielkość upatrywał, jak uczy adhortacja *Pastores dabo vobis*, w tożsamości kapłańskiej (por. PDV, n. 12–15). Był przekonany, że sakrament święceń zakorzenia w konsekrację Chrystusa Kapłana. Ona przekładała się na wewnętrzne jego postawy. Elementy treściowe tego sakramentu były treścią życia duchowego, czyli kształtowały tożsamość kapłańską. Pragnął stawać się tym, kim stał się 23 lutego 1918 r. przyjmując święcenia kapłańskie⁴. Zgłębiając ich treść, dążył do stawania się prezbiterem na wzór Chrystusa w sposobie myślenia i miłowania. Kapłan bez miłości „nie mógłby włączyć się w szeregi kapłańskie, bo jakże miałby chwałę Bożą głosić, królestwo Jego na ziemi szerzyć?”⁵. Był nadto przekonany, że Bóg włącza powołanych do grona swoich najbliższych przyjaciół.

¹ Por. ArDWI, Pisma biskupa Michała Kozala (PBMK), teczka 5, Wolność wyboru stanu duchownego, [6 XI 1936], s. 1301; J. Wątroba, *Permanentna formacja duchowa kapłanów w świetle soborowych i posoborowych Dokumentów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła (1963–1994)*, Częstochowa 1999, s. 27–45.

² ArDWI, PBMK, teczka 5, Wolność wyboru stanu duchownego, s. 1300.

³ Por. ArDWI, PBMK, teczka 8, Fakt powołania do stanu duchownego, [b. daty], s. 4; J. Misiurek, *Wiara i sakramenty w życiu duchowym*, Częstochowa 2013, s. 361–364; W. Słomka, *Duchowość kapłańska*, Lublin 1996, s. 31–38.

⁴ Por. W. Frątczak, *Biskup Michał Kozal (zarys biograficzny)*, AtK, 109(1987), z. 3(472), s. 507.

⁵ ArDWI, PBMK, teczka 8, O czystej intencji, [b. daty], s. 4.

Zatem w tym tkwi źródło gorliwej troski o kształtowanie jakości życia duchowego. Świadomość wielkości kapłaństwa pobudzała go do realizowania odkrywanej rzeczywistości sakramentalnej i odczytywał w niej swoje posłannictwo. To inspirowało jego troskę o taką formację, aby był godny takiego obdarowania. Jej potrzebę uzasadniał motywacją teologiczną, według której prezbiter występuje w imieniu Chrystusa, ponieważ jest *alter Christus* (por. PDV, n. 43–50). Taka jest natura sakramentu święceń, z której wynika realizacja misji w Kościele i świecie.

Tak rozumiana wielkość kapłaństwa domaga się od prezbiterów, według bł. Michała Kozala, świętości życia, którą identyfikował z naśladowaniem stylu życia Jezusa⁶. Ona przynaglała go do angażowania się w kształtowanie własnej duchowości. Tożsamość kapłańska wytyczyła mu bowiem kierunek i cel formacji duchowej. Na czołowe miejsce wybijało się więc poczucie odpowiedzialności za otrzymany dar, zauważalne we wszystkich wymiarach życia i posługiwania kapłańskiego. Ks. Kozal czuł się odpowiedzialny za nie, za jego jakość.

Ta postawa owocowała postawą zaangażowania w kształtowanie własnego życia duchowego. Otaczał je gorliwą troską, zgodnie z Ewangelią i w duchu nauczania Kościoła. Odpowiedzialność, charakteryzująca dojrzałą w wierze osobowość, przynaglała do takiego zaangażowania. W zdrowej formacji duchowej, jak uczył, „rodzą się Pawłowe natury kapłańskie, które tylko jedno pragnienie znają, by królestwo łaski w świecie ugruntować”⁷.

Z podobną myślą spotykamy się u św. Jana Pawła II. Uczył, że „Być kapłanem jest niewątpliwie ogromną i wspaniałą godnością; ale jest też wielką odpowiedzialnością”. Dlatego zachęcał prezbiterów: „Bądźcie zawsze świadomi waszej wielkości i godni zaufania, które Bóg w was złożył”⁸.

Ta świadomość powinna rodzić poczucie odpowiedzialności za jakość własnej duchowości, aby dojrzewiała ona na miarę wielkości daru i wynikających zeń zadań, które nakreślił św. Paweł Apostoł: „Zachęcam was [...], abyście postępowali w sposób godny powołania, do jakiego zostaliście wezwani” (Ef 4, 1).

⁶ Por. ArDWI, PBMK, tom 5, Godność kapłaństwa, [b. daty], s. 1348; Słomka, *Duchowość kapłańska*, s. 46–85.

⁷ ArDWI, PBMK, tom 8, O czystej intencji, s. 5.

⁸ Cyt. za: J. Warzeszak, *U podstaw gorliwości kapłańskiej w nauczaniu Jana Pawła II*, Warszawa 1989, s. 33.

Potrzeba zatem, aby prezbiter kształtował w sobie gorliwość ewangeliczną, konieczną w formacji duchowej. Powinna ona mieć coś z owego ognia, który Jezus przyniósł na ziemię, aby płonął w sercach prezbiterów (por. Łk 12, 49). Od tego ognia zależy jakość realizacji powołania kapłańskiego i jakość pracy duszpasterskiej⁹.

1.2. Realizacja powołania kapłańskiego

Bł. Michał Kozal potrzebę zaangażowania w realizację powołania kapłańskiego uzasadniał wydarzeniem sakramentalnym wszczepiającym w tajemnicę Kapłaństwa Chrystusa. Pragnienie to inspirowało go do angażowania się w realizację powołania, a przejawiało się w modlitwie, w ascezie i w pracy duszpasterskiej. Dążył, aby Chrystus urzeczywistniał w nim naturę swojego kapłaństwa. Tak też czynił w formacji alumnów, w której przekonywał, że duchowość prezbiterów powinna charakteryzować się rysami Chrystusa, „aby [...] życie Jezusa objawiło się w naszym cielem” (2Kor 4, 10). On powołuje po to, aby urzeczywistnił się zbawczy plan Ojca, którego istotą jest Jego miłość do świata¹⁰.

Bł. Michał Kozal był przekonany, że taka realizacja jest możliwa tylko w głębokiej komunii z Chrystusem, która urzeczywistnia się mocą Ducha Świętego w świadomej współpracy powołanych. Wtedy prezbiter wnika w obowiązki wypływające z sakramentu święceń, poznaje je i podejmuje w pracy duszpasterskiej¹¹.

Kapłaństwo jest według bł. Michała Kozala zbawczym darem Boga dla ludzi. Dlatego Chrystus posyła prezbiterów na krańce świata. Czyni tak, jak On sam został posłany przez Ojca. Zatem ich misja jest wpisana w realizację tego samego planu, który Ojciec zlecił swojemu Synowi. Stąd prezbiterzy powinni się w nią angażować na wzór Chrystusa, to znaczy w Jego duchu. Jego duch, jak uczył kandydatów do kapłaństwa, powinien stawać się coraz bardziej ich duchem. Ponieważ Chrystus jest jedynym wzorem kapłaństwa, dlatego trzeba przyswajać sobie styl Jego życia i działania oraz sposób myślenia i wartościowania¹².

Taka realizacja powołania kapłańskiego kształtuje się w procesie stałej formacji duchowej. Ponieważ ma swoje uzasadnienie teologiczne,

⁹ Por. ArDWI, PBMK, teczka 8, Pełnienie woli Bożej, [5 XI 1937], s. 11; Wątroba, *Permanenta formacja duchowa kapłanów*, s. 69–76.

¹⁰ Misiurek, *Wiara i sakramenty*, s. 369–370.

¹¹ Por. ArDWI, PBMK, teczka 8, Istota kapłaństwa, [b. daty], s. 3–4.

¹² Por. ArDWI, PBMK, teczka 8, [Ideał kapłana i jego realizacja, 17 XII] 1937, s. 11–14.

dlatego jest obowiązkiem każdego prezbitera, który należy traktować odpowiedzialnie i podejmować z zaangażowaniem ewangelicznym¹³.

Ponieważ sakrament święceń wszczepia w Chrystusa Kapłana, dlatego obowiązkiem prezbitera jest stałe dążenie do przyoblekania się w szatę Jego życia, obecności i pracy. Tylko wtedy ludzie doświadczą Jego zbawiającej miłości i poznają tajemnicę Boga Trójjedynego¹⁴. Konieczna jest zatem wola poświęcenia się i świadomego poddania się takiej formacji. Wtedy wszystkie wymiary egzystencji będą należały do Chrystusa, czyli będą stawały się coraz bardziej tożsame z Jego życiem.

Bł. Michał Kozal charakteryzował się taką postawą duchową, w której głównym priorytetem była troska o upodabnianie się do Chrystusa. W niej wyraża się jego dojrzałość, czyli osobowość ustrukturalizowana wiarą ewangeliczną, której efektem była świętość życia¹⁵.

1.3. Troska o świętość życia kapłańskiego

Gorliwa realizacja powołania kapłańskiego, urzeczywistniająca plan zbawienia świata, owocuje w życiu prezbitera świętością. Wprawdzie, według ks. Kozala, są do niej powołani wszyscy chrześcijanie, jednak w pierwszej kolejności odnosi się ono do prezbitarów. Taka jest natura kapłaństwa sakramentalnego, z którego wypływa „święte [...] posłannictwo kapłańskie”¹⁶.

Jej źródłem i sprawcą jest Bóg Trójjedyny. Prezbyterzy, partycypujący w tajemnicy kapłaństwa Chrystusa, uczestniczą w Jego życiu wewnętrznym. Błogosławiony Michał charakteryzował się taką świadomością i widział w Chrystusie wzór życia kapłańskiego. Nie tylko sam go realizował, ale wprowadzał w jego tajemnicę kandydatów do kapłaństwa. Był przekonany, że tak realizowane powołanie kształtuje i pogłębia wiarygodną więź duchową z Chrystusem Kapłanem¹⁷.

Dlatego zapraszał ich: „wejdźcie całą duszą w świat nadprzyrodzony. [...] niech was ożywia gorące pragnienie trwania w łączności z Bogiem

¹³ Por. J.E. Bifet, *Duchowość kapłańska. Słudzy Dobrego Pasterza*, Kraków 2009, s. 205–220.

¹⁴ Por. Wątroba, *Permanentna formacja duchowa kapłanów*, s. 86–92.

¹⁵ Por. Bifet, *Duchowość kapłańska*, s. 99–106.

¹⁶ ArDWI, PBMK,teczka 8, Istota kapłaństwa, s. 7; por. Wątroba, *Permanentna formacja duchowa kapłanów*, s. 80–86.

¹⁷ Por. ArDWI, PBMK,teczka 8, [Ideał kapłana i jego realizacja], s. 10–11; Misiurek, *Wiara i sakramenty*, s. 369–371.

i pogłębiania stanu łaski. [...] upodabniajcie się do Chrystusa, przyobleczcie [się] według słów św. Pawła w nowego człowieka [por. Ef 4, 24]”¹⁸.

Skoro sakrament święceń upodabnia do Chrystusa, to każdy prezbiter powinien stawać się Jego wiarygodną ikoną (por. PDV, n. 21). Taki „przyświecał mu ideał kapłana i ciągłą pracą nad sobą pragnął go osiągnąć”¹⁹. Według niego „kapłaństwo nie służy osobistemu uświęceniu. [...], służy przede wszystkim chwale Bożej i uświęceniu innych, i tą pracą prowadzi [także] do uświęcenia osobistego”²⁰. Ponieważ ks. Kozal bardzo wyraziście urzeczywistniał ów ideał kapłaństwa, dlatego świeccy mówili między sobą, że jest on naprawdę święty. Takie przekonanie jest obecne w wielu świadectwach. Na ich podstawie nabiera się głębokiego przeświadczenia, że tak przeżywane kapłaństwo nie pozostawało bez wpływu na ich życie duchowe.

Nauki ks. Kozala wskazują także na niektóre środki duchowe, jakimi posługiwał się w realizacji powołania kapłańskiego. Dowiadujemy się na przykład o codziennej adoracji Najświętszego Sakramentu, w której kontemplował bogactwo życia Chrystusa. Asymilując je, realizował i przekazywał wiernym. Z pewnością rodziło się z niej pragnienie naśladowania Jego kapłaństwa. Świętość Chrystusa w życiu bł. M. Kozala osiągnęła swój szczyt w obozie śmierci w Dachau. W jej kontekście jeden ze współwięźniów wyznał: „Codziennie widziałem Świętego. Stale mam takie przekonanie. [...] Zawsze w nim przebijała się wielka godność, szlachetność i nadprzyrodzona wiara w Opatrzność Bożą”²¹.

Błogosławiony Michał był przekonany, że Bóg powołuje go, jak każdego prezbitera, do świętości życia. Kształtowało je słowo Boże, na co wskazuje nauczanie, w którym odwoływał się często do Pisma Świętego. Tak czynił w kazaniach, w konferencjach czy w pisanych artykułach. Cytował na przykład Stary Testament, Ewangelie czy św. Pawła Apostoła, według którego Bóg „wybrał nas przed założeniem świata [...], abyśmy byli święci i nieskalani prze Jego obliczem” (Ef 1, 4)²².

Był przekonany, że taki cel życia nakreślił sam Zbawiciel. Nie tylko przywoływał Jego słowa, ale je medytował i kontemplował. Praktyka ta

¹⁸ ArDWI, PBMK, teczka 8, Pełnienie woli Bożej, s. 10–11.

¹⁹ *Wypowiedzi współczesnych o księdzu i biskupie M. Kozalu (1893–1943)*, oprac. i wyd. S. Librowski, ABMK, 56(1988), s. 369 (W. Robielska); ArDWI, PBMK, teczka 5, Istota powołania, [b. daty], s. 1294.

²⁰ Tamże.

²¹ *Wypowiedzi współczesnych*, s. 365 (A. Reniec).

²² Por. Misiurek, *Wiara i sakramenty*, s. 367–368.

przekładała się na jakość jego życia duchowego, jak i wiernych. W ramach formacji seminaryjnej zachęcał przyszłych prezbiterów do wytrwałej i systematycznej pracy nad sobą, do wysiłku duchowego, który jest niezbędny i konieczny. Przywoływał Chrystusa, który zaprasza: „Bądźcie więc wy doskonali, jak doskonały jest Ojciec wasz niebieski [Mt 5, 48]. A ku osiągnięciu tego celu szeroko otworzył skarby nadprzyrodzone, byśmy unieść się mogli na szczyty świętości”²³.

Najpierw ks. Kozal odnosił te słowa do siebie i do wszystkich prezbiterów. Kleryków przekonywał, że tylko tacy duszpasterze realizują owocnie misję kapłańską. Ciesząc się autorytetem moralnym, mają istotny wpływ na kształtowanie życia duchowego swoich wiernych. Na tej podstawie uzasadniał potrzebę stałej i gorliwej formacji duchowej, zmierzającej do świętości i gorliwego zaangażowania duszpasterskiego. Zatem nikt z prezbiterów nie powinien jej ani bagatelizować, ani zaniedbywać, ponieważ jest konieczna dla owocnego rozwoju duchowego i w realizacji otrzymanego powołania (por. PDV, n. 19–20)²⁴.

Szczególną rolę wyznaczył w niej Eucharystii, dobrze przeżywanej i adorowanej. Ona była przedmiotem jego nauczania i treścią codziennego życia. Wychowankowie ks. Kozala zauważali jego zjednoczenie z Chrystusem eucharystycznym. Dostrzegali je zarówno w celebrowanej Mszy Świętej, jak i podczas adoracji. Urzeczywistniało się ono na płaszczyźnie wiary, w której prezbiter „Jego życiem przebóstwić [ma] swoją istotę [...], [aby] łączność [...] z Chrystusem stale pogłębiać [...], aby naprawdę Chrystus żył w nas, a my w Nim”²⁵. Był przekonany, że z łaski kapłaństwa wyrasta dla życia prezbitera logiczna potrzeba, aby zrosło się „z Chrystusem Panem, tak jak latorośl złączona jest ze szczepem winnym”²⁶. W Nim odnajdywał źródło gorliwej pracy duszpasterskiej wydającej ewangeliczne owoce.

2. Troska o ewangeliczny kształt życia duchowego wiernych

Dojrzałość duchowa ks. Kozala owocowała troską o jakość duchowości wiernych, którym posługiwał w różnym charakterze. We wszystkich

²³ ArDWI, PBMK, teczka 5, Wyrzeczenie się świata – życie w Chrystusie, [4 III] 1938, s. 1315–1316; tamże, Godność kapłaństwa, s. 1348; teczka 8, [Kapłan w świetle nauki Chrystusa, 27 I] 1939, s. 8.

²⁴ Por. M. Piaceńca, *Księża w epoce nowoczesności*, Kraków 2013, s. 25–31.

²⁵ ArDWI, PBMK, teczka 8, [Kapłan w świetle nauki Chrystusa], s. 8; teczka 5, Godność kapłaństwa, s. 1348.

²⁶ Tamże.

uwarunkowaniach odbierano ją jako troskę o formację służącą realizacji ich powołania do świętości. Jako gorliwy i troskliwy duszpasterz wierzył, że jest ono możliwe do zrealizowania w życiu każdego chrześcijanina²⁷. W pewnym sensie uprzedzał nauczanie Soboru Watykańskiego II, który w Konstytucji dogmatycznej o Kościele stwierdza, że „wszyscy chrześcijanie [...] powołani są do pełni życia chrześcijańskiego” (KK, n. 40).

Realizacja tego powołania urzeczywistnia się w ramach solidnej formacji duchowej. Należy zaznaczyć, że każda praca duszpasterska z natury swojej powinna mieć charakter takiej formacji. Taką wizją duszpasterstwa charakteryzował się ks. Kozal²⁸. Potwierdza ją dekret beatyfikacyjny Kongregacji do Spraw Kanonizacyjnych, który orzeka, że „oddał się z niezwykłą gorliwością duszpasterskiej posłudze we wspólnotach parafialnych, a następnie jako prefekt [...] duchowej formacji młodzieży. Ten sam duch oddania [...] ujawnił się również w Seminarium Gnieźnieńskim”²⁹.

W pracy cechowała go wielka gorliwość i poświęcenie. Kształtował w niej najpierw wiarę nadprzyrodzoną zmierzającą do uległości woli Bożej, czyli kładł akcent na kwestie priorytetowe. Następnie koncentrował się na formowaniu cnót, szczególnie cnoty miłości, i chrześcijańskiego stylu życia.

2.1. Formacja wiary nadprzyrodzonej

Fundamentem życia duchowego jest wiara nadprzyrodzona, której Bóg udziela w sakramencie chrztu. Jako dar Boży jest obecna u podstaw rozeznawania powołania, ponieważ obdarowuje umiejętnością poznawania i akceptowania woli Bożej. Wiara, jak uczył ks. Kozal, prowadzi do poznania Boga i odczytywania tajemnicy Jego objawienia oraz przyjęcia Jego zaproszenia. Dlatego zwracał uwagę na jej kształtowanie, ponieważ urzeczywistnia się w niej spotkanie człowieka z objawiającym się Bogiem. Zatem od jej dojrzałości zależy realizacja powołania chrześcijańskiego.

²⁷ ArDWI, PBMK, teczka 8, Kapłan a lud, [b. daty], s. 5; Benedykt XVI, *Kapłan ekspertem w dziedzinie życia duchowego*, w: *Sztuka bycia księdzem. Poradnik*, red. J. Augustyn, Kraków 2011, s. 15–18.

²⁸ Por. S. Biskupski, *Biskup Michał Kozal (1893–1943)*, w: *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 3, Warszawa 1969, s. 391–421; tenże, *Michał Kozal – biskup męczennik (1893–1943)*, AtK, 69(1966), s. 175–180; W. Frątczak, *Biskup Michał Kozal (1893–1943)*, w: *Chrześcijanie*, t. 12, Warszawa 1984, s. 9–92.

²⁹ Kongregacja Spraw Kanonizacyjnych, *Dekret beatyfikacji, czyli deklaracja męczeństwa Sługi Bożego Michała Kozala, biskupa pomocniczego wrocławskiego zamordowanego z nienawiści do wiary (1893–1943)*, AtK, 110(1988), z. 1(473), s. 68; por. ArDWI, PBMK, teczka 8, Fakt powołania do stanu duchownego, s. 8.

Im bardziej przybiera kształt ewangeliczny, tym bardziej rodzi pragnienie duchowej więzi i osobowej bliskości z Nim³⁰.

Takie widzenie było dorodnym owocem jego kapłańskiego życia duchowego, którego fundamentem była bezsprzecznie wiara teologalna. Tak był już postrzegany przez uczennice Miejskiego Żeńskiego Katolickiego Gimnazjum w Bydgoszczy. Uważały one, że „Dzięki tej prawdziwej religijności, która promieniowała z niego [...] budził takie zaufanie, że udawano się do niego po radę [...] w sprawach religijnych”³¹.

Zatem z tej postawy, czyli z ukształtowanej wiary teologalnej, rodziła się gorliwa troska o jej formację w życiu ochrzczonych. Duch wiary tak kształtował jego osobowość, że niektórzy z grona nauczycielskiego w Bydgoszczy twierdzili, że „Wystarczyło, że on był [...]. Jego osobistość oddziaływała na całe otoczenie. [...] jego wpływ sięgał na pewno głęboko. [...] Jego słowa [...] głęboko zapadały w dusze uczennic i szły z nimi w dalsze ich życie”³². Słowa jego nauczania były w rzeczywistości słowami Ewangelii, w którą wprowadzał z ogromnym zaangażowaniem i przekonaniem.

Ponieważ z jej przepowiadania rodzi się wiara nadprzyrodzona, dlatego głosił ją z gorliwością i oddaniem. Nic więc dziwnego, że powierzano mu posługę przepowiadania podczas różnych okoliczności. Jego kazania i konferencje świadczą, że słowo Boże było dla niego istotnym środkiem kształtowania życia duchowego. Jak świadczy ks. Bronisław Miller, uczył, że prezbiter „musi być aż po kres życia swego uczulony na głos Boga”³³.

Tak więc formację duchową sprowadzał najpierw do przepowiadania Ewangelii i takiego wyjaśniania, aby znalazła w słuchających odpowiedź wiary (por. PDV, n. 51–53). Realizował je nie tylko w sprawowanych posługach kapłańskich, ale w każdej nadarzającej się okoliczności. Wykorzystywał je dla pogłębiania wiary chrześcijańskiej. Czynił tak, kiedy na przykład był wieziony na odpusty do sąsiednich parafii. Wówczas „często wypytywał [...] o sprawy duchowe”³⁴. Formację wiernych podejmował z taką wiarą, że parafianie w Krostkowie podziwiali „jego gorliwość dla chwały Bożej”. Dostrzegali, jak na przykład „Młodzież

³⁰ Por. ArDWI, PBMK,teczka 9, O życiu z wiary [1], [9 XI] 1935, s. 14–15; Piacenza, *Księża w epoce nowoczesności*, s. 46–56.

³¹ *Wypowiedzi współczesnych*, s. 343 (J. Głębocka).

³² Tamże, s. 340 (E. Czarlińska).

³³ B. Miller, *Osiem dni z księdzem Michałem Kozalem. Nauki rekolekcyjne dla księży*, Warszawa 1987, s. 18.

³⁴ *Wypowiedzi współczesnych*, s. 342 (A. Derdowski).

wychowywał gorliwie słowem i przykładem”³⁵. Pociągał ją do siebie, ale nie przywiązywał do swojej osoby. Ukierunkowywał ją na Osobę samego Boga. Oddziaływał skutecznie, ponieważ „sam żył nieustannie w tej wielkiej Rzeczywistości”³⁶. Dlatego uczennice miały głębokie przekonanie, że jego „osoba [...] wciągała wszystkich [...] w tę głęboką rzeczywistość, którą jest życie z Bogiem”³⁷. Takie świadectwo dała na przykład s. Maria Józefa od Wcielenia, przekonana, że na powołanie zakonne, na jego „rozbudzenie się [...] wpłynął cały kierunek duchowy nadany [...] przez ks. Kozala, w częstym z nim obcowaniu tak w szkole, jak też poza nią”³⁸.

Podobnie było w pracy parafialnej. Nie była ona posługą zachowawczą, ale była ukierunkowana na gorliwą troskę o formację stanową i zawodową. Obejmował ją wszystkie grupy parafialne, a było ich dość dużo. Doceniał ich wartość w kształtowaniu wiary. Pracował gorliwie i systematycznie, według nakreślonego celu i programu. Nadto poświęcał się nie mniej gorliwie zwyczajnemu duszpasterstwu dorosłych, dzieci i młodzieży. Musiało być ono zauważalne, skoro dziekan miejsca zaopiniował, że „pracuje z największą gorliwością, budując parafian prawdziwym życiem kapłańskim”³⁹.

Chociaż był wymagający, był lubiany i przyciągał do Chrystusa. Cieszył się niekwestionowanym autorytetem moralnym i liczono się z jego słowem. Uważano go za gorliwego i wzorowego kapłana. Przemawiał z największym przekonaniem i z ogromną żarliwością ducha. Ukształtowało się nawet powiedzenie, że „ksiądz Kozal przemawia jak sam święty Franciszek”⁴⁰.

Ducha wiary formował przede wszystkim sobą, wiarygodną postawą kapłańską. Zauważano, że widoczne w nim „było jakieś zapatrzenie się w wieczność, w Boga samego”⁴¹. Był przekonującym duszpasterzem i pedagogiem, co przekładało się na zmianę postaw wielu wiernych⁴². Jego wpływ na ich duchowość był zauważany przez nich samych. Jawił

³⁵ Tamże, s. 339 (J. Czapiewski).

³⁶ Tamże, s. 376 (I. Szweda); por. Bifet, *Duchowość kapłańska*, s. 76–77.

³⁷ Tamże.

³⁸ Tamże, s. 379; por. G. Siwek, *Głosiciel słowa Bożego*, w: *Sztuka bycia księdzem*, s. 67–74.

³⁹ Frątczak, *Biskup Michał Kozal (zarys biograficzny)*, s. 507; por. ArDWł, PBMK, teczka 8, *Jaki obowiązek nakłada wstąpienie do seminarium?*, [4 X 1929], s. 2; Bifet, *Duchowość kapłańska*, s. 150–154.

⁴⁰ *Wypowiedzi współczesnych*, s. 376 (Z. Kopiejkowa).

⁴¹ Tamże.

⁴² Tamże, s. 333 (J. Chmielewska).

się w ich opinii jako wzór i ideał księdza katolickiego⁴³. Nauczycielki opowiadały o jego głębokim wpływie na ich życie duchowe i wspominały otrzymywaną pomoc duchową, która owocowała odrodzeniem duchowym, np. wzrastającą frekwencją w mszach niedzielnych i zmianą dotychczasowego stylu życia⁴⁴.

Zatem praca duszpasterska ks. Kozala miała charakter autentycznej formacji duchowej, przekładającej się na postawy wiernych. Jedna z uczennic dzieli się doświadczeniem tej postawy, owocującej po latach w życiu jej i koleżanek. Wyznała, że „Wpływ ks. Kozala na wzrost życia wewnętrznego w duszach uczennic był niewątpliwy. W czasie jego pobytu w [...] gimnazjum wybitnie wzrosła frekwencja uczennic na mszach świętych, odprowadzanych w kaplicy szkolnej wśród tygodnia”⁴⁵. Zauważa, że „Wiara stała się [...] już wtedy czymś bardzo pewnym i mocnym, a z nią otwierało się w duszy jasne, wyraźne spojrzenie na rzeczywistość nadprzyrodzoną i ocena rzeczywistych wartości życia całkowicie skierowanego ku Bogu”⁴⁶.

Owocowanie zaś tak formowanej wiary przybierało kształt miłości, którą pielęgnował z całą pieczołowitością.

2.2. Formacja miłości nadprzyrodzonej

Ponieważ dojrzałość życia duchowego mierzy się miarą miłości ewangelicznej, dlatego domaga się ona właściwej formacji (por. PDV, n. 23). Ks. Kozal wiązał ją z wolą człowieka, którą stale kształtował, ćwiczył i umacniał w sobie i w wiernych. Czynił tak, ponieważ uważał ją za podstawę urzeczywistnienia miłości nadprzyrodzonej. Wola człowieka ma ważny udział w realizacji powołania chrześcijańskiego urzeczywistniającego się na drodze miłości chrześcijańskiej. W tym celu stawiał sobie i wiernym wysokie wymagania⁴⁷.

Formowana wiara pomaga w odczytywaniu powołania do świętości, której treścią jest miłość nadprzyrodzona. Jej formacji nie sprowadzał do przekazu samej doktryny katolickiej, ale urzeczywistniał ją kapłańską postawą. Uczył przykładem kochać Boga i każdego człowieka. Miłość

⁴³ Tamże, s. 343 (J. Głębocka).

⁴⁴ L. Król, *Błogosławiony Michał Kozal wychowawcą do świętości*, w: *Wychowanie do świętości*, Toruń 2014, s. 147–155.

⁴⁵ *Wypowiedzi współczesnych*, s. 377 (I. Szweđa); por. ArDWI, PBMK, teczka 8, O czystej intencji, s. 2–4.

⁴⁶ *Wypowiedzi współczesnych*, s. 379 (I. Szweđa).

⁴⁷ ArDWI, PBMK, teczka 5, Wolność wyboru stanu duchownego, s. 1303–1312.

będąca treścią jego przepowiadania przenikała jego codzienność i stawała się przykładem dla wiernych. Wielu zauważało w nim pewną „inność”⁴⁸.

Studium jego nauczania, jak i analiza życia duchowego, pozwalają widzieć w nim głęboką identyfikację obu tych wymiarów. Zauważalna „inność” była po prostu zgodnością nauczania oraz posługiwania duszpasterskiego z życiem duchowym. Jawiło się ono jako jasno określona całość ewangeliczna. Mówiąc inaczej, jego „inność” była wynikiem wiarygodności kapłańskiej przenikniętej głębią wiary i miłości. Zatem miała niekwestionowany charakter formacji tej cnoty w życiu wiernych. Jej uczyli się w szkole jego życia emanującego bogactwem jej treści, dostrzegającym przez bardzo wielu. Tak postrzegali go na przykład parafianie w Krostkowie czy klerycy Seminarium Duchownego w Gnieźnie. Nabyli przekonania, że miłość ks. Kozala względem Boga wyrażała się w modlitwie, w pełnieniu Jego woli, w postawach względem ludzi, zwłaszcza wobec potrzebujących, oraz w gorliwej pracy duszpasterskiej. Widoczna była w sposobie celebracji Eucharystii i w codziennej jej adoracji. Byli świadkami, jak „ks. rektor Kozal spędza wiele czasu na adoracji Najśw. Sakramentu”⁴⁹.

Rzeczywiście Eucharystia kształtowała jego więź z Chrystusem. Urzeczywistniające się w niej „zjednoczenie nierozdzielne i jakby fizyczne było tak naturalne, jak naturalne jest zjednoczenie dwóch różnych funkcjonalnie członków w jednym żywym organizmie”⁵⁰. Uczył w niej siebie i wiernych miłości Chrystusa „aż do końca”. Nabył przekonania, że chrześcijanin na takiej drodze jest definitywnie oddany Bogu w miłości. Jan Paweł II podkreślił, że: „Tę miłość, którą Chrystus mu objawił, [...] przyjął w całej pełni jej wymagań. Nie cofnął się nawet przed tym najtrudniejszym: «miłujcie waszych nieprzyjaciół» (Mt 5, 44)”⁵¹.

Środowiska jego życia i pracy potwierdzają gorliwą jej praktykę w trudnościach i w upokorzeniach, wobec nieprzychylnych czy wrogich mu osób. Tak było na przykład w Bydgoszczy, w więzieniach niemieckich, zwłaszcza w Dachau, gdzie był maltretowany, bity, poniewierany i wyszydzany⁵².

⁴⁸ Por. ArDWł, PBMK, teczka 9, O życiu z wiary [2], [19 XI] 1935, s. 1–15; Frątczak, *Biskup Michał Kozal (zarys biograficzny)*, s. 508.

⁴⁹ *Wypowiedzi współczesnych*, s. 345 (K. Grzegorski).

⁵⁰ Tamże; por. Wątroba, *Permanenna formacja duchowa kapłanów*, s. 92–100.

⁵¹ Jan Paweł II, *Homilia podczas Mszy świętej na zakończenie Kongresu Eucharystycznego*, AtK, 110(1988), z. 1(473), s. 75.

⁵² *Wypowiedzi współczesnych*, s. 366–368 (W. Robielska); T. Kaczmarek, *Sylwetka duchowa* [bp. Michała Kozala], AtK, 109(1987), z. 3(472), s. 522–524.

Zatem w takich warunkach jego życie było „drogą ukochania Jezusa Chrystusa, ukochania Kościoła [...]. Była to przede wszystkim droga miłości do człowieka, miłości, jaką duszpasterz potrafi mieć dla dziecka, dla biednego, schorowanego, dla wszystkich dziewcząt, dla młodzieży duchownej, dla starszych”⁵³. Niósł im konkretną pomoc i bronił zagrożonych wartości ludzkich, chrześcijańskich i patriotycznych⁵⁴.

Jego miłość w pełni zaowocowała w więzieniu, zwłaszcza w akcie ofiarowania Bogu życia za wolność Kościoła i Ojczyzny. Punkt kulminacyjny osiągnęła w Dachau, gdzie pomagał presbiterom na różnych płaszczyznach życia obozowego, czyli formował ducha miłości nadprzyrodzonej. Szczególną troską otaczał alumnów, z którymi „dzielił się [...] porcjami żywności”⁵⁵. Po wojnie świadczono, że „przykładem i słowem podtrzymywał na duchu wszystkich kapłanów”⁵⁶.

Miłością obdarowywał nawet obozowych oprawców, pastwiących się nad nim i nad więźniami. Doświadczali jej wszyscy ludzie. Tak budował cywilizację miłości. Dlatego w godzinie śmierci współbracia obozowi byli przekonani, że odszedł od nich naprawdę święty kapłan i biskup.

Zatem nawet w takich uwarunkowaniach formował życie duchowe tych, z którymi dzielił wspólny los obozowy: presbiterów i kandydatów do kapłaństwa. W seminarium duchownym kształtował teoretycznie ich życie duchowe. W więzieniach hitlerowskich uczył praktycznie: przykładem i świadectwem własnego życia⁵⁷. Stąd wotum jednego z konsultorów nazywa go „prawdziwym mistrzem męczenników⁵⁸”, czyli wzorem mistrza formującego dojrzałą duchowość nie wahającą się nawet przed męczeństwem. Istotą takiej postawy jest cnota miłości, której najdorodniejszym owocem jest świętość życia⁵⁹.

Nadto świadectwa o życiu i pracy bł. Michała Kozala wskazują, że męczeńska śmierć nie zakończyła jego oddziaływania formacyjnego na

⁵³ J. Glemp, *Z Włocławka do Dachau. Homilia podczas Mszy świętej dziękczynnej za beatyfikację Biskupa Michała Kozala Męczennika*, AtK, 110(1988), z. 1(473), s. 84.

⁵⁴ Por. tamże, s. 86; *Wypowiedzi współczesnych*, s. 368–370 (W. Robielska).

⁵⁵ R. Andrzejewski, *Błogosławiony Michał Kozal – sufragan włocławski jako świadek wiary*, AtK, 109(1987), z. 3(472), s. 528.

⁵⁶ Kongregacja Spraw Kanonizacyjnych, *Dekret beatyfikacji*, s. 68.

⁵⁷ Por. ArDWI, PBMK, teczka 5, *Wolność wyboru stanu duchownego*, s. 1301–1302; tamże, *Wyrzeczenie się świata*, s. 1313–1326; Kaczmarek, *Sylwetka duchowa*, s. 521–524.

⁵⁸ *Wotum jednego z konsultorów*, AtK, 110(1988), z. 1(473), s. 62.

⁵⁹ ArDWI, PBMK, teczka 8, *O czystej intencji*, s. 4–8.

wiernych Kościoła. Potwierdzają to łaski otrzymane za jego wstawieniem i rozwijający się kult. To także przekonuje, że jego kapłańska sylwetka duchowa, w zaprezentowanym zakresie, jest dla współczesnych prezbiterów aktualna i godna naśladowania.

* * *

Troska bł. Michała Kozala o formację życia duchowego, własnego i wiernych, nie straciła nic ze swej aktualności. Nadal pozostaje, także w tym wymiarze, wzorem dla współczesnych prezbiterów. Styl jego życia duchowego i gorliwego duszpasterstwa ukazuje im ewangeliczny profil kapłańskiej egzystencji, która nabiera swojej szczególnej aktualności w kontekście soborowej i posoborowej teologii duchowości. Jeżeli ten profil zostanie podjęty, wówczas zaowocuje świętością życia, do której wezwany jest każdy prezbiter i każdy chrześcijanin.

Warto więc przyrzeć się na nowo, w pogłębiony sposób, życiu duchowemu bł. Michała Kozala. Inspiruje do tego sytuacja kryzysowa Kościoła, która jest ostatecznie kryzysem kapłaństwa, a więc jego tożsamości i życia duchowego. Takie wyzwanie rodzi się w perspektywie zbliżającej się 100. rocznicy święceń kapłańskich Błogosławionego. Szczególnie zarysowuje się ono wobec kapłanów tych diecezji, z którymi jest związane jego życie i duszpasterstwo. Zwłaszcza przynagla do tego kapłanów diecezji włocławskiej, w której był biskupem pomocniczym.

Kard. Robert Sarah w książce-wywiadzie podkreśla, że dzisiaj takich „Potrzeba [...] księży, którzy będą ludźmi wewnętrznymi, «czuwającą strażą Boga» i pasterzami zaangażowanymi z pasją w ewangelizację świata [...]. Dziś najbardziej się liczy [...] jakość serca, siła wiary i gęstość życia wewnętrznego księży. [...] Dzięki prawdziwemu życiu wewnętrznemu i wypróbowanej dojrzałości ksiądz może [...] stać się bardziej obecnym przy tym, co najważniejsze”⁶⁰.

Z pewnością te elementy, charakteryzujące duchowość współczesnych prezbiterów, urzeczywistnił bł. Michał Kozal. Zatem w jego duchowości mogą oni wyczytywać pewien wzór realizacji powołania kapłańskiego i gorliwej troski o poziom życia duchowego – własnego i wiernych. Nie ulega więc wątpliwości, że w tym aspekcie pozostaje wzorem niekwestionowanym i obowiązującym.

⁶⁰ R. Sarah, N. Diat, *Bóg albo nic. Rozmowa o wierze*, Warszawa 2016, s. 183.

STRESZCZENIE

Artykuł odpowiada na pytanie: czy bł. Michał Kozal jest dla współczesnych prezbiterów wzorem życia duchowego? W świetle wybranych dokumentów odsłania gorliwe jego zaangażowanie w sferę formacji życia duchowego własnego i wiernych. Te dwie sfery wytyczyły strukturę treściową artykułu. Najpierw ukazano troskę Błogosławionego o własne życie duchowe, wyrastającą ze świadomości godności powołania kapłańskiego i wytyczającą mu drogę zaangażowania w jego realizację, ukierunkowaną na urzeczywistnianie świętości życia. Tak formowana duchowość dynamizowała gorliwą pracę duszpasterską Błogosławionego, mającą charakter formacji chrześcijańskiej. W niej koncentrował się na elementach priorytetowych: na formacji wiary i miłości chrześcijańskiej. Współcześni prezbiterzy mogą zatem odnajdywać w postawie bł. Michała Kozala pewien wzór życia duchowego, szczególnie w aspekcie gorliwej troski o jego formację.

Słowa kluczowe: bp Michał Kozal, troska o życie duchowe, gorliwość, duchowość kapłańska, wierni świeccy, formacja wiary i miłości, owoce formacji duchowej, świadectwo.

SUMMARY

The article answers the question: Is Bl Michał Kozal a role model for spiritual life of present presbyters. In the light of chosen documents it unveils his eager involvement in the sacral life of themselves and the faithful. It delineated the article contents. Firstly, it shows the bishop Kozal's care of his spiritual life, which is growing from his awareness of priest calling dignity. It shows him a way of involvement in its realisation, directed to actualise the holiness of life. The spirituality formed in such a way was boosting the eager pastoral Kozal's work which has a nature of Christian formation. He was focusing on the priority elements: the formation of Christian faith and love. The author, to sum up, claims that present presbyters can find a way of sacred life in Bl Michał Kozal's attitude, especially in the eager care of his formation.

Key words: Bl. Michał Kozal, care of a sacred life, eagerness, priest's spirituality, formation of faith and love, fruit of spiritual formation, witness.

BIBLIOGRAFIA

- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, 1964.
Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis*, 1992.
Jan Paweł II, *Homilia podczas Mszy świętej na zakończenie Kongresu Eucharystycznego*, AtK, 110(1988), z. 1(473), s. 71–76.
Benedykt XVI, *Kapłan ekspertem w dziedzinie życia duchowego*, w: *Sztuka bycia księdzem. Poradnik*, Kraków 2011, s. 15–18.
Kongregacja Spraw Kanonizacyjnych, *Dekret beatyfikacji, czyli deklaracja męczeństwa Sługi Bożego Michała Kozala biskupa pomocniczego włocławskiego*

- zamordowanego z nienawiści do wiary (1893–1943), AtK, 110(1988), z. 1(473), s. 67–70.
- Wotum jednego z konsultorów, AtK, 110(1988), z. 1(473), s. 53–60.
- Glemp J., *Z Włocławka do Dachau. Homilia podczas Mszy świętej dziękczynnej za beatyfikację Biskupa Michała Kozala Męczennika*, AtK, 110(1988), z. 1(473), s. 82–86.
- Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Pisma biskupa Michała Kozala. Konferencje wygłoszone do kleryków w Gnieźnie, b. sygn.
- Wypowiedzi współczesnych o księdzu i biskupie M. Kozalu (1893–1943), oprac. i wyd. S. Librowski, ABMK, 56(1988), s. 311–380.
- Andrzejewski R., *Błogosławiony Michał Kozal – sufragan włocławski jako świadek wiary*, AtK, 109(1987), z. 3(472), s. 525–531.
- Biskupski S., *Biskup Michał Kozal (1893–1943)*, w: *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 3, Warszawa 1969, s. 391–421.
- Biskupski S., *Michał Kozal – biskup męczennik (1893–1943)*, AtK, 69(1966), s. 175–180.
- Frątczak W., *Biskup Michał Kozal (1893–1943)*, w: *Chrześcijanizm*, t. 12, Warszawa 1984, s. 9–92.
- Frątczak W., *Biskup Michał Kozal (zarys biograficzny)*, AtK, 109(1987), z. 3(472), s. 506–512.
- Kaczmarek T., *Sylwetka duchowa* [bp. Michała Kozala], AtK, 109(1987), z. 3(472), s. 513–524.
- Król L., *Błogosławiony Michał Kozal wychowawcą do świętości*, w: *Wychowanie do świętości*, Toruń 2014, s. 135–162.
- Miller B., *Osiem dni z księdzem Michałem Kozalem. Nauki rekolekcyjne dla księży*, Warszawa 1987.
- Bifet J.E., *Duchowość kapłańska. Słudzy Dobrego Pasterza*, Kraków 2009.
- Misiurek J., *Wiara i sakramenty w życiu duchowym*, Częstochowa 2013.
- Piacenza M., *Księża w epoce nowoczesności*, Kraków 2013.
- Sarah R., Diat N., *Bóg albo nic. Rozmowa o wierze*, Warszawa 2016.
- Siwek G., *Głosiciel słowa Bożego*, w: *Sztuka bycia księdzem. Poradnik*, red. J. Augustyn, Kraków 2011, s. 67–74.
- Słomka W., *Duchowość kapłańska*, Lublin 1996.
- Warzeszak J., *U podstaw gorliwości kapłańskiej w nauczaniu Jana Pawła II*, Warszawa 1989.
- Wątroba J., *Permanentna formacja duchowa kapłanów w świetle soborowych i posoborowych dokumentów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła (1963–1994)*, Częstochowa 1999.